

Karolina Flieger

Dzieje polskich formacji policyjnych do okresu międzywojennego

---

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2, 139-141

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Karolina FLIEGER

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu

DZIEJE POLSKICH FORMACJI POLICYJNYCH DO OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

Na gruncie prawa pojęcie „Policja” jest ujmowane w dwojaki sposób. W znaczeniu przedmiotowym oraz w znaczeniu podmiotowym. W przedmiotowym ujęciu „Policja” obejmuje sferę działalności państwa. W podmiotowym natomiast ujęciu „Policja” jest odnoszona do korpusów osobowych specyficznym organizowanych. Czymś w tym znaczeniu policja jest zorganizowana na wzór wojskowy. Celem policji jest ochrona konstytucyjnego ustroju państwa i zapewnianie ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego.¹

Termin „policja” sięga korzeniami Grecji i pochodzi od słowa *politea*. W tym znaczeniu termin ten oznacza zarządzenie miastem. W następstwie słowo to zostało przyjęte przez język łaciński jako *politia*. Takie rozumienie tego terminu było aktualne aż do XIX wieku. Wtedy to policja zaczęła być rozumiana jako instytucja zapewniająca porządek i bezpieczeństwo publiczne.²

W okresie od powstania państwa polskiego w X wieku do rozbitcia dzielnicowego w XII wieku uformował się system organów władzy księstwa dworskiej i lokalnych. Opierał się on na wzorcu państwa karolińskiego. Wówczas administracja księstwa obejmowała w swoim zakresie, czyli ograniczała się do kontaktów zewnętrznych, zarządkę wojskową, sądową i skarbową.³

W średniowieczu ciężej należało głównie do poszkodowanych. Było ich obywateli i prawo jednolite nie. Pomoc mogła być tylko ród lub plemię. Podówczas każda krzywda wyrządzona członkowi rodu pociągała solidarność całego rodu. Było swego rodzaju odwet. Należy dodać, że różnicą było wtedy różne kategorie przestępstw przeciwko władzy państwa, religii, instytucji państwa lub obyczajom. Sprawców tych przestępstw ciężej z urzędu.

Trzeba podkreślić, że w X-XII wieku nie były rozdzielone funkcje administracyjne, policyjne i sądowe. Nie istniał wyspecjalizowany aparat policyjny. Dlatego te niektóre urzędnicy obok swoich funkcji sprawowali te funkcje policyjne.⁴

Urząd wojewody był najstarszym i najwyższym urząd terenowym w dawnej Polsce. W otoczeniu pierwszych Piastów spotkać można wojewodów. W XII i XIII wieku znaczenie wojewody znacząco wzrosło. Do tego stopnia, że nieraz stawiali się oni zagrożeniem dla państwa. Dlatego też w na przełomie XIII i XIV wieku władza wojewody została ograniczona. Należy wspomnieć, że urząd wojewody został utrzymany aż do czasów zaborów.⁵

Największe zmiany w Policji przypadły na XIV i XV wiek. Wtedy do podstawowych cech państwa zaliczano silną władzę państwa oraz bezwzględne posłu-

¹ S. Sagan: *Organy i korporacje ochrony prawa*. Warszawa 2001, s. 153

² S. Pieprzny: *Policja, organizacja i funkcjonowanie*. Warszawa 2003, s. 11

³ A. Misiuk: *Instytucje policyjne w Polsce. Zarys dziejów od X wieku do współczesności*. Szczecin 2006, s. 9

⁴ Ibidem, s. 10

⁵ Ibidem, s. 11

sze stwo poddanych. Wtedy prawo policyjne było utożsamiane ze zbiorem o wiadcze woli panującego i one miały wówczas moc prawną.⁶

Dopiero w XVII wieku policja skojarzona z działalnością państwa odnosi się do ochrony bezpieczeństwa, ładu i porządku publicznego. Policja jest wytworem państwa policyjnego, policyjnego w znaczeniu dzisiejszych czasów obowiązuje od momentu wejścia w życie pruskiego Allgemeines Landrecht, czyli od 1794 roku oraz od wejścia w życie francuskiego kodeksu karnego z 1795 roku.⁷

W okresie zborów istniała Dyrekcja Policji. Był to jeden z resortów. Do zadań Dyrekcji policji należało między innymi zapobieganie i zwalczanie przestępstw pospoliczych, buntów i rozruchów miejscowej ludności, nadzór nad przestrzeganiem obyczajów, nadzór nad miastem, kontrola ruchu osobowego, wystawianie paszportów, cenzura prasy i publikacji, kontrola miar i wag, nadzór nad wierzchnictwem. Wyżej wymienione zadania sprowadzały się do rozumienia władzy policyjnej. Wówczas kierownictwo Dyrekcji Policyjnej było powierzone Aleksandrowi Potockiemu.⁸

W konstytucyjnym okresie Królestwa Polskiego rozbudowano system instytucji policyjnych. Do zadań władzy carskiej przywiązano do działania służby policyjne sprawujące funkcje kontrwywiadu politycznego, które skupiały swój wysiłek na inwigilacji niepodległościowych inicjatyw działaczy polskich w Królestwie. Utworzono jednostki policji politycznej, które były niezależne od siebie. Miały one różnego rodzaju dyspozycyjne, wydające polecenia.⁹

Rola służby policyjnych stała się dominująca. Rodzimy aparat policyjny terroryzował społeczeństwo polskie. Kierownicy służby zaczęli by skorumpowani. Budziły to wiele skandali. Korupcja, nieudolność zawodowa oraz bezkarność policjantów miały duży wpływ na negatywny wizerunek służby policyjnych w opinii publicznej Królestwa Polskiego. Dlatego po wybuchu powstania listopadowego niezadowolone społecznie zwróciło się przeciwko funkcjonariuszom i tajnym współpracownikom policji.¹⁰

W drugiej połowie XIX wieku rozpoczęto systematyczne badania nad prawem policyjnym. W 1871 roku wyszło pierwsze wydanie „Prawo policyjne” I. Andrzejewskiego. Był to dwutomowy podręcznik. Natomiast w 1908 roku w Petersburgu W. Deriuryński opublikował podręcznik, który nosił takie tytuły: „Prawo policyjne”.

Stopniowy rozwój prawa policyjnego zaczął się nastąpić także w krajach kultury prawa niemieckiego. W Niemczech i Austrii ukazały się prace O. Mayera i G. Jellinka. Ponadto w 1899 roku H. Vincent wydał „The Police Code”.

W 1918 roku Polska odzyskała niepodległość, a władzę wykonawczą przejął lewica niepodległościowa. Wówczas wzrosło znaczenie Milicji Ludowej. W efekcie 9 stycznia 1919 roku Naczelnik Państwa powołał do życia Policję Komunalną,¹¹ która powstała z przekształcenia milicji miejskich i powiatowych. W czasie funkcjonowania Milicji Ludowej i Policji Komunalnej dążono do utworzenia jednolitej, scentralizowanej służby policyjnej.¹²

⁶ S. Pieprzny, *ob. cit.*, s. 12

⁷ W. Kawka: *Policja w ujęciu historycznym i współczesnym*. Wilno 1939, s. 14

⁸ A. Misiuk: *Instytucje policyjne*, *op. cit.*, s. 38

⁹ *Ibidem*, s. 43

¹⁰ *Ibidem*, s. 45

¹¹ To instytucja porządkowa o charakterze całkowicie samorządowym.

¹² A. Misiuk: *Policja państwowa 1919-1939r.* Warszawa 1996, s. 14-15

W lutym 1919 roku przygotowywano projekt ustawy o zunifikowanej służbie bezpieczeństwu. Według SB winna ona być organem państwowym, a nie samorządowym. Utrzymanie służby miało być przez skarb państwa (3/4 kosztów) oraz przez organizacje samorządowe (1/4 kosztów). Straż została oparta na wzorach wojskowych i całkowicie miała podlegać ministrowi spraw wewnętrznych. W kwietniu i maju 1919 roku zreorganizowano służbę bezpieczeństwa. Podporządkowano Milicję Ludową i Policję Komunalną jednej wspólnej Komendzie Główniej. Komendant obu tych formacji miał podlegać ministrowi spraw wewnętrznych i sprawował władzę zwierzchnią nad jednostkami terenowymi Milicji Ludowej i Policji Komunalnej. Terenowa struktura Straży opierała się na komendantach okręgowych, a władza nadrzędna w tych jednostkach była w gestii komendanta okręgu i jego zastępcy. Komendantom okręgowym zostały podporządkowane wszystkie szczeble struktury, a mianowicie komendy obwodowe, które istniały przy każdym komisariacie rządowym i w większych miastach. Należały one na czele obwodu miały komendanta o stopniu komisarza. W lipcu 1919 roku zrezygnowano z nazwy „Straż Bezpieczeństwa” i od tego czasu przyjęto nazwę „Policja Państwowa”.

Ustawa o Policji Państwowej uchwalona została przez Sejm 24 lipca 1919 r. Policja Państwowa była państwową organizacją służby bezpieczeństwa, a głównym jej zadaniem była ochrona bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego. Policja miała spełniać rolę organów wykonawczych władz państwowych i samorządowych.

21 lutego 1921 roku przekształcono Wydział Bezpieczeństwa Publicznego w Komendę Główną Policji Litwy rodkowej. Natomiast 26 lutego powołano oddzielny pion policji, czyli służbę ledczą z Urzędem ledczym w Wilnie. Nade wszystko reorganizacji uległa Komenda Główna. Zmiany te powodowały zwiększenie samodzielności organów terenowych. 13 września 1921 roku została zniesiona Komenda Policji Państwowej dla byłej Galicji. Z kolei 6 kwietnia 1922 roku Komenda Główna Policji Państwowej Litwy rodkowej została podporządkowana w sprawach organizacyjnych, dyscypliny i wyszkolenia Komendzie Główniej Policji Państwowej w Warszawie. Natomiast w sprawach służby bezpieczeństwa i czynności wykonawczych delegatowi rządowi w Wilnie. 13 marca 1928 roku ukazał się rozporządzenie prezydenta RP o Policji Państwowej.

Po 1926 roku nastąpiły znaczne zmiany w przepisach dyscyplinarnych dotyczących Policji Państwowej. Na mocy rozporządzenia prezydenta RP z 13 marca 1928 r. wprowadzono odpowiedzialność karną za przewinienia służbowe. W 1932 r. przygotowywano reorganizację resortu spraw wewnętrznych. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zamierzano sprowadzić do klasycznej roli ministerstwa policji.

W latach 1923-1936 doszło do ustalenia modelu współpracy terenowych organów administracji z jednostkami policji. Władze policyjne zarządzały podległymi urzędami, natomiast w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, były organem wykonawczym w dyspozycji wojewodów i starostów. Starostów tego powodu w 1936 roku ukazał się okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, który nakazywał meldowanie się oficerów policji u kierowników władz administracji ogólnej podczas uroczystości państwowych. Następnie, bo w 1938 r. zabroniono urzędowi policyjnym prowadzenia korespondencji z konsulacjami państw obcych. Konflikty kompetencyjne trwały w latach 1926-1939. Jednak nie miały one innego wymiaru niż w latach 1918-1926.¹³

¹³ Ibidem, s.17-126